

Wartość sztuki a jej postrzeganie/odczuwanie przez młodzież

The value of art and its perception/feeling by young people

DOI 10.25951/14270

Na początek

Już w starożytności i dalej w kolejnych wiekach, kiedy konstituowała się edukacja instytucjonalna młodego pokolenia, zabiegano o to, by w programie nauczania swoje miejsce znalazły poszczególne dziedziny sztuki. Już wówczas orientowano się, że sztuka wzbogaca jednostkę, pozwala jej lepiej zrozumieć otaczający świat oraz realizować swoje codzienne powinności. Doświadczanie sztuki konstituuje proces dobrego wychowania, o którego istocie pisał Jerzy Jedlicki wskazując, że jest to wskaźnik społecznego statusu oraz przynależności do grupy społecznej, jak również kształtowania więzi międzyludzkich (Dąbrowska 2012).

Sztuka jest przywołaniem piękna, stwarzaniem wizji, odbiciem warunków życia, jest wyrazem formy i materii, jest stanem psychicznym, często nawet patologicznym, jest wyrazem wiary, przekazem rozumu jak pismo, harmonii jak dźwięk muzyczny. Jest wyrazem uczuć i nerwów, zwątpień i niepewności człowieka, jego miłości, ambicji i potrzeb (Estreicher 1988, s. 8).

To potwierdza, że obecność sztuki w codzienności jest potrzebą nie mniejszą niż sama potrzeba życia. Zasadniczo każda dziedzina sztuki przekazuje swoją wartość poprzez określone formy. Sprawia, że człowiek może odczuwać zainteresowanie, piękno, doświadczać radości czy smutku, uczuć, które wypełniają życie człowieka. W sztuce jest potęga mocy szeroko rozumianego piękna i dobra, które przekłada się na prakseologiczne społeczne ujęcie.

Temat piękna jest istotnym elementem rozważań o sztuce. Pojawił się on już wcześniej, gdy wspomniałem o zadowoleniu, z jakim Bóg przyglądał się stworzeniu świata. Kiedy Bóg widział, że było dobre to, co stworzył, widział zarazem, że było piękne. Relacja między dobrem i pięknem skłania do refleksji. Piękno jest

bowiem poniekąd widzialnością dobra, tak jak dobro jest metafizycznym warunkiem piękna. Rozumieli to dobrze Grecy, którzy zespalając te pojęcia ukuli wspólny termin dla obydwu: *kalokagatia*, czyli *pięknodobroć* (Stróżewski 2002, s. 156).

To współlistnienie piękna i dobra sytuuje się w całokształcie ludzkiego życia, dlatego tak ważne, by człowiek od początku swego życia doświadczał sztuki, a przez nią piękna i dobra, które służy społecznej harmonijnej egzystencji. W tym kontekście miejsce szczególne zajmuje kształtowanie w procesie wychowania u młodego pokolenia potrzeby korzystania z ofert instytucji kultury, które propagując każdą dziedzinę sztuki, umożliwiają jej poznanie i zrozumienie, a dalej wykorzystanie jej przekazu, wartości w codziennej aktywności człowieka. Kluczową rolę w kształtowaniu zainteresowania sztuką odgrywają środowiska wychowawcze: rodzina, szkoła czy środowisko lokalne. To one poprzez swą ukierunkowaną aktywność stwarzają płaszczyznę zainteresowania sztuką. Każde środowisko poprzez określone metody i formy winno wprowadzać młode pokolenie w świat sztuki, która olśniewa i oświeca, kształci i wychowuje, nadaje życiu sens istnienia. Trudno nie zgodzić się ze słowami Hansa-Georga Gadamera, który pisał: „sztuki nie należy redukować do wymiaru estetycznego, sztuka odpowiada na ludzką potrzebę ciekawości i prawdy” (Sułkowski 1992, s. 100).

Wartość sztuki

Począwszy od okresu starożytności przypisywano sztuce określone cele i wartości służące człowiekowi w jego egzystencji. W średniowieczu zwracano uwagę, że powinna ona nie tylko urzekać pięknem, ale także uczyć. Święty Grzegorz Wielki pisał: „Obraz jest w tym celu wystawiany w kościele, aby ci, co nie umieją czytać, przynajmniej patrząc na ściany czytali na nich to, czego nie mogą czytać w książkach” (Tatarkiewicz 2009, s. 125). Podobnie w renesansie sztuka jawiła się jako narzędzie poznania naukowego. Przykładem mogą być badania Leonarda da Vinci nad perspektywą.

W kolejnych epokach wzrastało przekonanie co do wartości sztuki w realizacji codziennych zadań. Toczące się przez wieki dyskusje sprowadzają się do przekonania, że sztuka łączy ludzi, pozwala im na wspólne współlistnienie w dynamicznie zmieniających się czasach. W jednym ze swych dzieł *Co to jest sztuka* z 1898 r. Lew Tołstoj pisał, że jest to świadoma działalność ludzka, zmierzająca do przekazywania uczuć tym, którzy w taki sam sposób owych

uczuć doświadczają (Estreicher 1988, s. 8). Wspomniany pisarz uważał, że w jego czasach sztuka jest niedoceniana. Powtarzał często, że ma nieocenioną rolę w życiu codziennym. „Sztuka łączy ludzi o pokrewnych reakcjach. Jest nieodzowna dla życia cywilizowanego i postępu, zarówno indywidualnego, jak i zbiorowego” (Estreicher 1988, s. 8). Rozważania pisarza jak najbardziej wpisują się we współczesność. W rzeczywistość świata podzielonego, nękanego konfliktami o różnym podłożu. Rysujące się w społeczeństwie podziały stanowią podstawę wykluczenia społecznego, braku tolerancji i zrozumienia. To pokazuje, jak daleko nam do porozumienia i stworzenia warunków wzajemnego dialogu. Podejmowane w perspektywie politycznej i społecznej działania budowania dialogu społecznego nie przynoszą oczekiwanych rezultatów. Cóż zatem nam pozostaje? Może właśnie sztuka z jej wartością i siłą edukacyjnego oddziaływania, możliwością wzajemnego poznania i akceptacji różnic, które powinny wzbogacać, a nie dzielić współczesne pokolenia. Słusznie pisał Jerzy Grotowski:

Sztuka jest pewną formułą, jest (mniej lub bardziej świadomym) kształtem poznania świata od strony jego jedności z nami samymi, jest kształtem poznawania samego siebie od strony naszej jedności ze światem obiektywnym (z ludźmi i przyrodą). Twórca mówiąc o świecie mówi o własnym „ja”. Odbiorca poznając ujęty w dziele sztuki świat, poznaje swoje własne „ja” (Grotowski 2012, s. 142).

Odnoszę swoje rozważania do czasów współczesnych, pragnąc zwrócić uwagę na sytuację, w jakiej znalazł się współczesny człowiek – w sytuacji wieloaspektowego zagrożenia – jak niezbędne w jego życiu jest wsparcie ze strony sztuki obszaru, który kreowany jest nie dla artysty-twórcy, ale dla każdego człowieka. Jak zauważa Marian Golka, „Sztuka nie jest sublimacją życia społecznego, ale też nie jest jego marginesem. [...] Sztuka jest ze swej istoty społeczna, tak jak społeczeństwa są z istoty rzeczy współkształtowane (wraz z innymi oddziaływaniami) przez swoje wytwory sztuki” (Golka 2007, s. 269). Autor, podobnie jak Joseph Beuys twierdził, że sztuka jest komunikatem społecznym. Przywołany rzeźbiarz – J. Beuys – uważał, że sztuka prowadzi do społecznego dialogu. Każde dzieło sztuki jest komunikatem ze strony artysty, który przekazuje wiadomość odbiorcy. Pragnie, by odbiorca ją usłyszał/zobaczył i podzielił się tą wiadomością z innym człowiekiem. Nie bez przyczyny nazywał siebie też pedagogiem, ponieważ sądził, że sztuka poprzez swój artyzm i opisywanie rzeczywistości, jej kreowanie, pozwala poznać ją lepiej i odpowiednio ją wykorzystywać.

W perspektywie społecznej sztuka pełni szereg funkcji, w tym estetyczne, emocjonalne, społeczne, edukacyjne i wychowawcze. W tym kontekście moż-

na wyróżnić dwie funkcje uniwersalne, tak pożądane we współczesnym świecie: funkcję modelowania wartości społecznych, obejmującą wszystkie wartości, które towarzyszą człowiekowi i które za sprawą sztuki może modelować, adaptować do indywidualnych i społecznych potrzeb, przy zachowaniu określonych norm. Druga z uniwersalnych funkcji to modelowanie więzi społecznych, spełniające rolę integracyjną i uspołeczniającą. Warunkuje rodzenie się więzi, które kreują jakość życia społecznego.

Bywa i tak, że wytwory sztuki traktowane są wręcz jako wyznaczniki różnic społeczno-kulturowych. Sztuka często te grupy wręcz definiuje. Ludzie szukają wszelkich potwierdzeń ich grupowej więzi, zaś sztuka, jako publicznie postrzegalna ich manifestacja, może być dla nich swoistym testem określającym, kto swój, a kto obcy (Golka 2007, s. 300).

Wspomniana identyfikacja z grupą jest niezbędna dla podtrzymania poczucia/budowania swojej tożsamości. Jednocześnie staje się naszym wizerunkiem, wartością, do której warto zaprosić inne osoby reprezentujące odmienną kulturę. Po to, by się poznać i rozwijać. Szukać płaszczyzny dialogu w owej różnorodności. Sztuka nie chce dzielić w płaszczyźnie konfliktu. Pragnie łączyć dla wspólnego dobra.

W perspektywie wszechobecnych konfliktów sztuka jawi się jako narzędzie użyteczne zarówno w sferze kompensacji powstałych niesprawności, jak i ich profilaktyki. Realizując „funkcje oczyszczające” moralnie i psychicznie sztuka [...] powoduje pogłębianie współżycia ludzi dzięki kształtowaniu bezinteresownych więzi społecznych, pogłębianie plastyczności intelektualnej i wrażliwości uczuciowej. Każda jednostka posiadając pewien potencjał możliwości, uzewnętrznia go na określonym etapie życia. Dzięki kontaktom międzyludzkim nabywa doświadczenia, sprawności, by jak najpełniej zrealizować swoje życie. Ta sprawna egzystencja bywa też zasługą sztuki, a dokładniej otwartości jednostki na sztukę i chęci skorzystania z tego co mu oferuje (Wilk 2010, s. 63).

To pozwala na praktyczne jej – sztuki – użytkowanie.

Wpływając na holistyczny rozwój człowieka, jego możliwości konstruowania życia społecznego, sztuka staje się niezbędnym narzędziem w codzienności edukacyjno-wychowawczej. To ważne, by wspomniany proces tak organizować, aby młode pokolenie korzystające z ofert instytucji kultury doświadczało wartości sztuki w swoim życiu i potem mogło spożytkować owe spotkania ze sztuką w sposób, który zapewni bezpieczne i satysfakcjonujące życie w realiach wielokulturowości.

Postrzeganie/odczuwanie sztuki przez młodzież

Oddziaływanie kultury na społeczeństwo dokonuje się poprzez uczestnictwo w kulturze. [...] Na przykładach symbolicznych uczy się, jak i wśród jakiego zasobu treści wybierać, by sprostać środowiskowym wzorcom osobowym, normom uznawanego etosu, nakazom religii lub ideologii. [...] Można przyjąć, że życie kulturalne człowieka jest formą realizacji uznawanych przez niego wartości. Trzeba jednak mieć na uwadze różnorodność uwarunkowań życia kulturalnego, które ingerują w bezpośredni kształt związków zachodzących między wartościami a zachowaniami społecznymi, między aprobowaną normą „człowieka kulturalnego” a realnymi możliwościami i chęcią jej realizacji (Świątkiewicz 2005, s. 363).

Sztuka jest wszechobecna, towarzyszy nam w różnych perspektywach naszej aktywności. Wzbogaca ją i pozwala lepiej zrozumieć.

Skoro sztuka jest wszechobecna, niesie ze sobą tyle treści – zarówno współczesnych, jak i gromadzonych przez pokolenia – warto zaangażować ją, poszczególne jej dyscypliny, w rozwój i we wsparcie codziennej rzeczywistości społecznej. Należy wprowadzić ją w życie każdej jednostki, by stworzyć możliwości poprawy warunków życia, by tym samym zamysł twórców: dotarcie do odbiorcy został spełniony (Wilk 2015, s. 26).

Aby realizować zadania sztuki należy ją poznać i spróbować zrozumieć. W oddziaływaniu wychowawczym istotne jest, aby stworzyć młodemu pokoleniu możliwości kontaktu ze sztuką, czy to w środowisku domowym, szkolnym czy w środowisku lokalnym. Doświadczenie i postrzeganie sztuki przyczynia się do pełniejszego jej zrozumienia, do wykorzystania jej potencjału/wartości w codziennym życiu. Bezpośrednie uczestnictwo stanowi znakomitą płaszczyznę do dyskusji, projektowania nowych/indywidualnych pomysłów w ramach własnej twórczości. Pisząc o dyskusji myślę nie tylko o jej artystycznym zakresie. Mając na uwadze rozważania pedagogiczne J. Beuysa zawarte w koncepcji rzeźby społecznej, myślę o ukierunkowaniu dyskusji na obszary społeczno-pedagogiczne. To ukazanie wzajemnego mariażu sztuki, pedagogiki i rzeczywistości społecznej potwierdza powszechną użyteczność sztuki w praktyce społecznej. To ważna forma poznania zakresu możliwości sztuki, zwłaszcza przez młode pokolenie, które – o czym jestem przekonana – nabędzie pewnej świadomości w przedmiotowym zakresie (Beuys 1990).

W celu poznania, jak młodzież postrzega sztukę, czym dla niej jest, jaką rolę odgrywa w ich życiu w 2021 r. przeprowadzono badania wśród młodzieży

z liceum oraz szkoły podstawowej. Badaniem – w formie wywiadów – zostało objętych 65 uczniów. W prowadzonych badaniach jakościowych posłużono się wywiadem swobodnym ukierunkowanym, analizą treści i dokumentów. Określony cel i przedmiot badań osadzony w badaniach jakościowych pozwolił na zastosowanie narzędzia, jakim był kwestionariusz wywiadu. Badania prowadzono w czasie wolnym, po zajęciach programowych uczniów. Przeprowadzone wywiady pozwoliły na uzyskanie danych w przedmiotowym zakresie, zorientowanie się, jak młodzież postrzega sztukę, jaką wartość dla niej przedstawia. Naczelnym zamysłem badań w kontekście przyjętych założeń była analiza i interpretacja pozyskanego materiału badawczego oraz wypracowanie modelu prakseologicznego służącego obecnym i przyszłym pokoleniom.

W badaniach uwzględniono, że młodzież w systemie szkolnym realizuje zajęcia z zakresu plastyki i muzyki, ponadto uczestniczy w zajęciach dodatkowych obejmujących zajęcia ze sztuki: zajęcia pozalekcyjne, zajęcia pozaszkolne oraz korzystanie z ofert instytucji kultury.

Próbując poznać stanowisko młodzieży dotyczące postrzegania sztuki, zapytano, czym dla młodzieży jest sztuka, z czym się kojarzy. W odpowiedziach sztukę najczęściej identyfikowano z pięknem: „sztuka to piękno stworzone przez artystę, to dzieła wykonane przez sławnych ludzi”. Pojawiło się tu dzieło sztuki, określenie, które wskazuje, że sztuka identyfikuje się najczęściej z wytworem materialnym, który wykreował artysta. Pojawiły się też wypowiedzi, że „sztuka to piękno” oraz że „sztuka to coś, co nam się podoba, co uważamy za piękne. To daje nam szczęście”. Takie postrzeganie to powszechna identyfikacja sztuki z pięknem. W kilku wypowiedziach sztuka identyfikuje się z pięknem. To sfera odkryta już przez starożytnych filozofów, którzy piękno łączyli ze sztuką. To poszukiwanie w pięknie dobra i szczęścia. I to przez kolejne wieki artyści starali się przekazać w swoich dziełach. W dużym stopniu takie stanowisko poddyktowane jest doświadczeniem zajęć szkolnych z tego zakresu. Kilku uczniów zwróciło uwagę, że sztuka kojarzy im się z plastyką: „to malarstwo, rysunek lub rzeźba”. Dla kilku to „muzyka w każdej postaci”. Przywołanie plastyki i muzyki potwierdza związek młodzieży z edukacją w tym zakresie. Dla nielicznych badanych sztuką mogą być także różne przedmioty czy zachowania, świat przyrody. To indywidualne odczucie sztuki. Młodzież zwracała też uwagę na sztukę, która istnieje w instytucjach kultury: „film, teatr, muzeum”, a także na osobisty wymiar sztuki, wskazując, że jest to „kultura osobista, konsekwencja ludzkiej wyobraźni, a także kreatywne spojrzenie na rzeczywistość. To też forma własnej ekspresji, ukazania/odkrycia siebie”. Powyższe wypowiedzi ujawniają sferę

duchową, zakres ekspresji i wyobraźni, które identyfikują się z realizacją wyższych potrzeb.

Wypowiedzi badanych wskazują na różne funkcje, jakie pełni sztuka, jej poszczególne dziedziny. Jest instrumentem rozwijającym człowieka, edukuje i pozwala zrozumieć otoczenie: „sztuka rozwija człowieka, pozwala mu zrozumieć rzeczywistość i jednocześnie ją kształtować”. Formowanie rzeczywistości poprzez sztukę to ważna obserwacja, ukazuje bowiem potencjał, jakim dysponuje sztuka, jeżeli tylko chcemy go wykorzystać. To ukazanie użyteczności sztuki.

Znamienne, że tylko jeden z badanych wskazał na sztukę jako „formę realizacji czasu wolnego, jako rozrywkę”. A przecież już od najdawniejszych czasów różne dziedziny sztuki były wprowadzane właśnie jako rozrywka dla społeczeństwa, realizując tym samym inne funkcje społeczne. Interesująca jest wypowiedź badanego, który twierdzi, że „sztuka jest formą poznania, rozwija ekspresję i jest dla mnie ważna”. Tylko jeden z młodych ludzi zaznaczył istotność sztuki dla własnego życia. Może to świadczyć o tym, że zajęcia szkolne, dotychczasowe kontakty ze sztuką – pozaszkolne – nie wypracowały odpowiedniej wartości. Być może rodzice i nauczyciele zbyt rzadko ukazują aksjologiczny wymiar sztuki, funkcje pozaartystyczne.

W kontekście wypowiedzi młodzieży, która sztukę postrzega w wymiarze artystycznym i prakseologicznym, istotne jest przywołanie słów znanego grafika Tadeusza Siary: „Sztukę rozumiem jako język, którym można porozumieć się z drugim człowiekiem. Nawet jeśli to tylko szept – chciałbym, aby był słyszalny i rozumiały” (Siara b.r., s. 7). Włączenie stanowiska artysty wydało mi się istotne, by pokazać, w jakim kierunku powinny zmierzać działania edukacyjne w zakresie sztuki, aby lepiej ją poznać.

Wobec stałej obecności sztuki w życiu oraz poznaniu, czym dla młodzieży jest sztuka, postanowiłam skierować do nich pytanie, co to znaczy, że sztuka jest wartością? W grupie młodzieży z młodszych klas szkoły podstawowej pojawiało się wiele wypowiedzi typu: „nie wiem, czym jest wartość sztuki”. To pokazuje, że zakres i poziom edukacji w przedmiotowym obszarze jest niewystarczający. Można zakładać, że formy i metody edukacji w zakresie muzyki i plastyki oraz treści przekazywane nie do końca realizują określone funkcje, co nie pozwala młodzieży zrozumieć, na czym polega wartość sztuki. Tylko nieliczni dostrzegają wartość sztuki, że sztuka „uczy i wychowuje”. Te wypowiedzi pojawiły się wśród uczniów, którzy mają szerszy kontakt ze sztuką – uczestniczą w zajęciach dodatkowych z zakresu muzyki, teatru czy plastyki.

Odmienne stanowisko reprezentowała starsza młodzież: „Sztuka umożliwia rozwój człowiekowi, rozwija umysł i wpływa na emocję”. Inni wskazywali, że

„sztuka jest wartością poprzez treści, które przekazuje. Prowokuje do myślenia, pozwala na kreowanie indywidualnej i społecznej rzeczywistości. Samo określenie wartość pokazuje, że sztuka posiada określony potencjał, który można wykorzystać w codziennym życiu”. Wśród wypowiedzi pojawiły się też takie, które nawiązywały do wartości finansowej dzieła, co przekładało się na następujące wypowiedzi: „Sztuka ma wartość finansową, bo to, co przekazuje (treści) jest cenne dla człowieka. Dodatkowo jest to piękne i budzi reakcje estetyczne”. Jeden z badanych zwrócił uwagę, że „sztuka będąc wartością generuje inne wartości niezbędne w praktyce społecznej”. Charakterystyczna była wypowiedź jednego z badanych, który zauważył – jak pisał J. Beuys – że „sztuka zadaje pytania, ale też na te pytania próbuje odpowiedzieć. To, czy my – odbiorcy – będziemy umieli te pytania i odpowiedzi odczytać, zależy od naszej edukacji”. Tutaj słusznie badany zauważył znaczenie edukacji, tej w obszarze sztuki jak i pozostałej, która może ukształtować w nas określone potrzeby i dążenia. Zwróciła na to też uwagę Maria Gołaszewska:

Sztuka jest wartością, którą człowiek w miarę podnoszenia poziomu swojej kultury estetycznej coraz lepiej sobie przyswaja; jest wartością, która często bywa najpierw obca, wykraczająca poza ramy aktualnych potrzeb człowieka, a w procesie nabywania wiedzy, doświadczeń i rozwijania wrażliwości estetycznej staje się tylko niezbędnym składnikiem życia, lecz nadto niezastąpionym elementem struktury osobowości, niezbędnym dopełnieniem człowieka (Gołaszewska 1989, s. 39).

Doświadczane emocje są stanem ilustrującym człowieka, który odczuwa radość, smutek, wzruszenie. Te stany odpowiadają w znacznym stopniu za zachowania i rodzaje aktywności, jakie podejmuje człowiek w danym czasie. Jakie postawy reprezentuje względem drugiej osoby. To wartość sztuki, która ujawnia się w praktyce społecznej.

W tym kontekście podjęto próbę poznania, na ile dzieło sztuki może kreować postawy człowieka. Wśród wypowiedzi pojawiały się takie, które łączyły sferę emocji z aktywnością człowieka. „Sztuka jest impulsem do ukazania swoich emocji. Może nas uspokajać, ale może też inspirować do różnych aktywności”. Doświadczanie sztuki może stać się początkiem indywidualnych przemyśleń, refleksji w obszarze społecznym. Sztuka staje się bodźcem do kreowania zmiany własnego życia oraz społecznego funkcjonowania. „Dzieło sztuki pobudza do refleksji, nakreśla rodzaj kontaktów, jakie realizuje się w środowisku”. Dodawano też, że: „Sztuka porusza, wzbudza emocje, a one kierują naszym działaniem”. To trafne spostrzeżenie, które pozwala dostrzec związek sztu-

ki z aktywnością człowieka. Szczególnie istotne jest zwrócenie uwagi na poziom i jakość relacji, jakie tworzą się wśród tak współcześnie zróżnicowanego kulturowo społeczeństwa. W wypowiedziach dostrzegano również, że „każde dzieło wyrasta z emocjonalności artysty i te emocje ukazane w dziele przekładają się na emocje odbiorcy”. Dzieło sztuki kieruje zatem naszymi emocjami, tymi pozytywnymi i negatywnymi. Najważniejsze, by dzieło sztuki wzbudziło w odbiorcy emocje, które są nośnikiem naszych zachowań. Dzieło sztuki może budzić odmienne emocje u twórcy, krytyka czy odbiorcy. I na tym właśnie polega wartość sztuki, bo owa odmiennność może prowadzić do wzajemnego dialogu, tak niezbędnego w dzisiejszej rzeczywistości. Emocje są spoiwem łączącym różnych ludzi. Słusznie zauważał Lew Tolstoj: „Sztuka nie jest przyjemnością, pociechą ani rozrywką: sztuka jest wielką sprawą. Sztuka jest organem życia ludzkości, przenoszącym świadomość ludzką z rozumu do uczucia” (Tolstoj 1980, s. 335).

Każda dziedzina sztuki posiada określoną wartość, ma istotne znaczenie w życiu każdej jednostki. Każda z nich dąży do przekazania komunikatu od artysty, mniej lub bardziej czytelnego, ale zawsze powiązanego z życiem społecznym, z którego artysta czerpie natchnienie. Posiadając określoną wartość każde dzieło sztuki wraz z kontaktem z odbiorcą rozpoczyna swoją drogę „wkradania się” do indywidualnego i społecznego życia. Dostrzegał to również Jan Jakub Rousseau, który wędrując po Paryżu i jego okolicach

obmyślał fabuły większości swoich dzieł; w kieszeni miał zawsze ołówek i notes do sporządzenia notatek. Tak powstała *Nowa Heloiza* (jeden z największych sukcesów wydawniczych tamtych czasów) i rozprawa stanowiąca odpowiedź na pytanie, czy odrodzenie sztuk i nauk przyczyniło się do ulepszenia czy też zepsucia obyczajów – tekst wygrał konkurs ogłoszony przez Akademię Francuską (Augustyniak 2018, s. 218).

Wspominam o tym, aby zauważyć, że każdy twórca kierując do odbiorcy swoje dzieła oczekuje jego reakcji, w tym zmian. Z takim zamysłem tworzył też J.J. Rousseau, który pragnął zmian dążąc ku lepszemu życiu.

Nawiązując do poszczególnych dziedzin sztuki postanowiłam określić, która dziedzina jest dla młodzieży najważniejsza/najbliższa i co o tym decyduje. Analiza wypowiedzi młodzieży wskazuje, że najbliższa jest im muzyka, tutaj pojawiło się najwięcej takich twierdzeń. „Najważniejsza dla mnie jest muzyka, lubię słuchać muzyki i tańczyć”. Inne wypowiedzi ogniskowały się wokół zdania, że: „Muzyka jest najważniejsza, bo uczę się gry na instrumencie i bardzo to lubię”. Pojawiła się też wypowiedź, która informowała:

„Muzyka jest mi najbliższa, lubię ją, bo towarzyszy mi od zawsze, cała moja rodzina zawodowo związana jest z muzyką”. To stwierdzenie wskazuje, jak istotne jest wychowanie w określonym obszarze. Jak znaczące jest przekazywanie zainteresowań rodziców dzieciom, wspólne doświadczanie muzyki, jej kontemplacja.

Badani wskazywali też na oddziaływanie muzyki: „Uczy myślenia i motywuje do działania. Najbardziej lubię muzykę klasyczną, bo wywołuje głębokie doznania”. Słuchaniu muzyki nadawano określone cechy: „Muzyka wpływa na emocje, uspokaja, ale też budzi wyobraźnię”. Młodzież dostrzegała piękno w muzyce różnych artystów, zarówno rodzimych, jak i zagranicznych. W wypowiedziach pojawiały się takie głosy, które wskazywały, że: „Muzyka ma wielką moc poznawczą, potrafi sprawić, że bez słów odczytujemy przekaz artysty”. Dostrzeżenie funkcji komunikacyjnej muzyki jest znaczące, wskazuje bowiem, że młode pokolenie widzi w muzyce płaszczyznę do wspólnego dialogu, możliwości porozumienia i zrozumienia pomiędzy różnymi kulturami.

Drugą dziedziną, która najbardziej zajmowała młodzież, była plastyka, zwłaszcza malarstwo i rysunek. Młodzież widzi w plastyce wartość ogólnoludzką: „Obraz przekazuje określone treści, opowiada tym samym o pewnej rzeczywistości w określonym czasie i przestrzeni”. Zwracano też uwagę, podobnie jak w przypadku muzyki, że: „Plastyka to uniwersalny język komunikacji, pozwala odczytać przesłanie artysty”. Z wypowiedzi badanych wynika, że zarówno muzyka, jak i plastyka stanowią płaszczyznę porozumienia, przekazywania informacji. Plastyka jawi się też jako opis rzeczywistości danej przestrzeni. Młodzi ludzie stwierdzali również, że: „Bardzo lubię malować i rysować, pozwala mi to wyzwolić własne emocje. Lubię malować zwłaszcza naturę, bo to powoduje, że lepiej ją poznaję i rozumiem”. W wypowiedziach pojawiły się też odwołania do emocji: „Rysowanie czy malowanie mnie uspokaja, pozwala panować nad emocjami, które z kolei pozwalają mi malować konkretne obrazy”. Ujawniały się też wypowiedzi, które wskazywały na związek z rzeczywistością: „Lubię doświadczenia życia przenosić na kartkę papieru, oglądam świat i wybieram to, co mi się najbardziej podoba: ludzie i ich zajęcia, budowle przez nich stworzone czy świat przyrody. Wszystko to jest bardzo ciekawe. Plastyka wzbudza kreatywność i chęć do aktywności”. W tym zakresie kilka osób zwróciło uwagę na architekturę: „Dla mnie najważniejsza jest architektura, bo jest użyteczna społecznie, pokazuje umiejętności i wielkość człowieka, który ją stworzył. Urzeka mnie piękno architektury, rozmaite style i wielkość. Od zawsze fascynowała mnie architektura, to połączenie umiejętności plastycznych z wiedzą matematyczną, to wspaniałe”. To znaczące w całości kształceniu edukacji młodego

pokolenia, że dostrzega piękno i użyteczność architektury, widzi wyobraźnię i naukę splecioną w służbie społeczeństwu.

Wśród wypowiedzi odnotowano też głosy, które w równym stopniu opowiadały się za muzyką i plastyką: „W równym stopniu lubię muzykę i plastykę. Przez 5 lat uczyłam się gry na pianinie. Od kilku lat uczęszczam też na zajęcia z plastyki. Obie te dziedziny zaspokajają moje zainteresowania”. Przywołane wypowiedzi potwierdzają, że muzyka i plastyka są dla młodzieży najważniejsze. Najbardziej ich interesują i „realizują” im wolny czas. To wyróżnienie muzyki i plastyki jest podyktowane najprawdopodobniej tym, że młodzież od najmłodszych szkolnych lat realizuje w systemie szkolnym zajęcia z muzyki i plastyki. Można sądzić, że zajęcia te pojawiają się też w ramach zajęć pozalekcyjnych. Systematyczna edukacja przez kilka lub kilkanaście lat pozwala zbliżyć się do danych dziedzin, lepiej je poznać i zainteresować się nimi, tak aby pojawiła się też własna twórczość. Muzyka i plastyka otaczają nas w przestrzeni społecznej, to też ważny aspekt zainteresowania się tymi właśnie dziedzinami. Nie trzeba przebywać w instytucjach przeznaczonych do ekspozycji tych dziedzin, są one bowiem powszechnie eksponowane – słyszalne i widzialne w przestrzeni społecznej.

Zdecydowanie niższą liczbę wskazań odnotowała literatura. To znamienne, bo przecież młodzież styka się z literaturą od najmłodszych lat, w okresie dzieciństwa, w edukacji przedszkolnej, a potem w systematycznej edukacji szkolnej. Pomimo niższej pozycji literatury względem muzyki czy plastyki pojawiły się wypowiedzi doceniające literaturę. Młodzież stwierdzała: „Lubię literaturę, bardzo lubię czytać książki, pozwalają na poznanie nowej rzeczywistości, poznanie nowych ludzi, ich przeżyć i przygód”. Pojawiały się też głosy, które wskazywały, że młodzież ceni literaturę, ponieważ „kształtuje wyobraźnię. Literatura pozwala na doznania wrażeń, których nie możemy odczuć w rzeczywistości. Dla mnie literatura jest dobrą szkołą – uczy i wychowuje”. Zauważono również, że „literatura pozwala na poznawanie innych kultur, ich zrozumienie. Literatura to doskonałe źródło poznania świata, jego zagadek i wspaniałości”. Odnotowano również wypowiedzi, które wskazywały na znaczącą wartość literatury w życiu człowieka: „Książka/literatura ma ogromną wartość, ilustruje życie codzienne, pozwala poznać przeszłość, ale też wprowadza czytelnika w przyszłość. To doskonałe narzędzie kształcenia. Książka to także dziedzictwo narodowe, postawa budowania naszej tożsamości”. Zwracano również uwagę, że „książka, a zatem literatura to źródło kształcenia w zakresie gramatyki, ortografii i umiejętności konstruowania wypowiedzi pisemnej”. Przywołane wypowiedzi wskazują, że młodzież postrzega literaturę nie tylko jako dzieło sztuki, swoistą wartość

w kulturze, ale niemal nieskończone źródło kultury, nauki, wszelkich obszarów aktywności człowieka.

W wypowiedziach pojawiły się nieliczne wypowiedzi, które ujawniły, że młodzież nie lubi czytać i woli inne dziedziny sztuki, źródła rozrywki. To niepokojące zjawisko, że młodzież nie lubi czytać i poddawać się edukacji i wychowaniu poprzez literaturę, dlatego tak ważne, aby podjąć działania usprawniające tę rzeczywistość. To ogromne zadanie dla wszystkich środowisk wychowawczych, które odpowiadają za wychowanie młodego pokolenia. Niebagatelną rolę w tym względzie może odegrać szkoła i biblioteki, czyli instytucje, które poprzez odpowiednie formy i metody będą potrafiły przekonać młodzież do szerszego zainteresowania się książką/literaturą.

Pośród dziedzin sztuki zwrócono też uwagę na film. To dziedzina sztuki, która znalazła dość wielu zwolenników. Spowodowane jest to zapewne pełną dostępnością sztuki filmowej poprzez różne nośniki elektroniczne. Młodzież niekoniecznie korzysta z sal kinowych, kiedy ma pełną dostępność filmu w dowolnym czasie. Zainteresowanie filmem wiąże się też zapewne z edukacją filmową, która znajduje się w programie szkolnym. Wypowiedzi młodzieży wskazywały, że: „Film to ulubiona dziedzina sztuki, lubię tę różnorodność, którą oferuje. Film to możliwość poznawania świata, różnych kultur, to połączenie obrazu, muzyki i słowa. Film jest piękny poprzez obraz i muzykę”. Podkreślano również edukacyjną wartość filmu: „Oglądanie filmu może dostarczyć odpowiedniej, zróżnicowanej wiedzy w różnych obszarach, w których działa człowiek. To środek poznania i doświadczenia przeżyć różnych bohaterów”. Zwrócono także uwagę, że sztuka filmowa to „źródło przeżyć, uwarstwienia, odczucia emocji”. Dostrzeżono, że film to „rozrywka dla różnych grup wiekowych, możliwość realizacji czasu wolnego”. Sztuka filmowa to wielka wartość, która w krótkim czasie może dotrzeć do odbiorców na całym świecie. Warto zauważyć, że film, nawet jeżeli oglądany jest w nieznanym języku, może dostarczyć wielu wzruszeń poprzez sam obraz czy dobraną odpowiednio muzykę. To kolejna dziedzina sztuki, która buduje perspektywę dialogu i wzajemnego porozumienia.

Dziedziną sztuki w pewnym zakresie bliską filmowi jest teatr. Młodzi ludzie w niewielkim tylko stopniu zwrócili uwagę na jego wartość, chociaż odnotowano wypowiedzi wskazujące, że pojedyncze osoby potrafią tę wartość odczytać: „Teatr to moja ulubiona dziedzina sztuki, bardzo lubię chodzić do teatru. Teatr to swoiste laboratorium, w którym człowiek może przeżyć własne doznania”. Zauważono, że sztuka teatralna to: „Możliwość edukacji i wychowania. Teatr obrazuje życie codzienne, pokazuje jak rozwiązywać różne problemy, jak łągo-

dzić konflikty pomiędzy ludźmi. Teatr uczy określonych zachowań i postaw. Prezentuje kulturę całego świata. Uczy tolerancji”. Samo przebywanie w teatrze jest już lekcją dobrego wychowania. Słusznie stwierdzono, że „teatr to doskonała kompozycja literatury, muzyki, plastyki, architektury i ruchu/tańca”. Odczytanie owej wielości dziedzin sztuki w teatrze potwierdza zainteresowanie i uwagę młodego pokolenia, i jeśli nawet tylko w pojedynczych przypadkach, to wierzę, że wielu widzów teatralnych również to dostrzega.

Przywołane wypowiedzi dotyczące sztuki – jej poszczególnych dziedzin wskazują, że wszyscy badani dostrzegają piękno i wartość dzieł sztuki wyrażane w odczuwaniu piękna, uwrażliwieniu, doświadczaniu emocji, poznaniu, edukacji, wychowaniu, tudzież poznawaniu różnych kultur, ludzi i ich aktywności. Pewien niedosyt może budzić mniejsze zainteresowanie poszczególnymi dziedzinami, w tym literatury czy teatru, ale to już zadanie edukacyjne dla środowisk wychowawczych. Najważniejsze, że młodzież dostrzega sztukę i chce z niej czerpać.

Niniejsze rozważania podyktowane były potrzebą ukazania roli sztuki w życiu młodego pokolenia. W dobie dokonujących się przemian warto zauważyć, że sztukę łączy ścisły związek z rzeczywistością. Kategoria ta staje się swoistym laboratorium zrozumienia codzienności, jej problemów. Doświadczając sztuki młodzież zyskuje znakomitą płaszczyznę edukacyjną i wychowawczą. Sztuka pomaga poznawać własną i obcą kulturę, potrzeby i aspiracje innych, co umożliwia budowanie dialogu porozumienia tak istotnego w życiu w społeczeństwie coraz bardziej wielokulturowym. Prowadzone badania nawiązują do koncepcji Heleny Radlińskiej propagującej szersze włączenie sztuki – poszczególnych jej dziedzin – w proces pedagogiczny. Zamysłem moim było też zainteresowanie nauczycieli praktycznym włączeniem treści/wartości sztuki do procesu lekcyjnego nie tylko w ramach zajęć z plastyki i muzyki, ale też innych przedmiotów. Pożądane byłoby także wzbogacenie zajęć pozalekcyjnych treściami z zakresu sztuki. Każda próba włączenia sztuki w proces edukacyjno-wychowawczy stwarza możliwości pełniejszego rozwoju młodego pokolenia.

W zakończeniu

Wartość sztuki jest bezsporna, a jej doświadczanie uświadamia piękno otaczającego świata, poznanie jego różnorodności i co najważniejsze poznanie różnych kultur, które mogą przybliżyć poszczególne narody do bezpiecznej współegzystencji. Dlatego tak znaczące jest organizowanie bliższego kontaktu z poszcze-

gólnymi dziedzinami sztuki, czy to w instytucjach do tego powołanych czy też w przestrzeni otwartej, gdzie sztuka może się prezentować jako wzbogacenie przestrzeni. Niezmiernie istotna jest świadomość, że:

Kontakt ze sztuką [...] stwarza możliwość realizowania postawy otwartej, gdyż ukazuje ona wielość interpretacji tych samych zagadnień z tych samych perspektyw i różnych punktów widzenia. Rozwija umiejętność dostrzegania nowych cech w przedmiotach znanych. Nadawania im nowych funkcji i znaczeń. Sztuka jest dziedziną naszego życia, która uczy tolerancji wobec sprzeczności, gotowości przyjmowania rozwiązań zaskakujących, innowacyjnych. W tym znaczeniu wychowanie przez sztukę [...] polegać będzie na wskazywaniu coraz to nowszych relacji łączących człowieka ze światem po to, aby mógł on świadomie podejmować działania mające na celu budowę poczucia jego odrębności i wolności (Wróblewska 2005, s. 42).

Sztuka swój potencjał oraz wartość wyraża w różnych formach. Poszczególne dziedziny sztuki możemy postrzegać w kontekstach bardziej artystycznych lub prakseologicznych, społecznych. To kwestia umowna i zależna od jej postrzegania i miejsca, jakie zajmuje w systemie społecznym. Niezależnie jednak od tego każda dziedzina sztuki posiada określoną wartość i dobrze jeżeli młode pokolenie potrafi to dostrzec.

BIBLIOGRAFIA

- Augustyniak S. (2018), *Mimochodem o chodzeniu*, Gliwice: Editio.
- Beuys J. (1990), *Teksty, komentarze, wywiady*, wybór, oprac., wstęp J. Jedliński, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Ruchu i Centrum Sztuki Współczesnej.
- Dąbrowska J. (2012), *Spojrzenie wstecz*, Wołowiec: Wydawnictwo Czarne.
- Estreicher K. (1988), *Historia sztuki w zarysie*, Warszawa: PWN.
- Golka M. (2007), *Socjologia kultury*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar”.
- Gołaszewska M. (1989), *Kultura estetyczna*, Warszawa: WSiP.
- Grotowski J. (2012), *Teksty zebrane*, red. A. Adamiecka-Sitek, M. Biagini, D. Kosiński, C. Pollastrelli, T. Richards, I. Stokfiszewski, Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego, Instytut Jerzego Grotowskiego.
- Siara T. (b.r.), *Grafika*, Bielsko-Biała: Ośrodek Wydawniczy „Augustana”.
- Stróżewski W. (2002), *Wokół piękna. Szkice z estetyki*, Kraków: Universitas.
- Sułkowski B. (1992), *Rzecz o praktycznym i interesownym stosunku do sztuki*, „Kultura i Społeczeństwo”, 4, s. 97–115.

- Świątkiewicz W. (2005), *Uczestnictwo w kulturze*, w: *Encyklopedia socjologii. Suplement*, red. H. Kubiak, G. Lissowski, W. Morawski, J. Szacki, Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Tatarkiewicz W. (2009), *Historia estetyki*, t. 2, Warszawa: PWN.
- Tolstoj L. (1980), *Co to jest sztuka?*, tłum. M. Leśniewska, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Wilk T. (2010), *Rewitalizacja społeczna poprzez współczesną sztukę teatralną w ocenie reprezentantów (twórców i odbiorców) sztuki dramatycznej Legnicy, Nowej Huty i Wałbrzycha*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wilk T. (2015), *Obecność sztuki teatralnej w codzienności życia społecznego*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wróblewska M. (2005), *Osobiste i społeczne treści doświadczeń w kontakcie z literaturą – aspekty stymulacji rozwoju*, w: *Miejsce literatury i teatru w przestrzeniach terapeutycznych. Werbalne i niewerbalne aspekty wsparcia rozwoju*, red. J. Malicki, K. Krasoń (s. 38–42), Katowice: Biblioteka Śląska.

STRESZCZENIE

Niniejszy tekst jest próbą ukazania wartości sztuki w całokształcie wychowania i edukacji młodego pokolenia oraz jej postrzegania przez młodzież. Na przestrzeni minionych lat oferty kultury były bardzo zróżnicowane, ale zawsze w pewnym zakresie kierowane do młodzieży. Celem opracowania jest zwrócenie uwagi na zainteresowania młodego pokolenia sztuką, dostrzeżenia jej wartości. Postrzeganie/odczuwanie sztuki to istotny element edukacji i wychowania, przygotowania młodego pokolenia do codziennej realizacji własnych aspiracji i powinności społecznych. Niezbędne jest propagowanie i wychowanie młodego pokolenia w przekonaniu, że sztuka wzbogaca człowieka we wszystkich obszarach jego aktywności. Doświadczenie sztuki sprawia, że jego życie staje się pełniejsze i lepsze.

SŁOWA KLUCZOWE: wartość, sztuka, młodzież, postrzeganie, odczuwanie

SUMMARY

This text is an attempt to show the value of art in the overall upbringing and education of the young generation and its perception by young people. Over the past years, cultural offers have been very diverse, but always to some extent addressed to young people. The aim of the study is to draw attention to the young generation's interest in art and to recognize its value. The perception/feeling of art is an essential element of education and upbringing, preparing the young generation to realize their own

aspirations and social duties on a daily basis. It is necessary to promote and educate the young generation in the belief that art enriches people in all areas of their activity. Experiencing art makes life fuller and better.

KEYWORDS: value, art, youth, perception, feeling

TERESA WILK – Uniwersytet Śląski w Katowicach

Pedagogika/Pedagogy

Przysłano do redakcji / Received: 21.04.2024

Data akceptacji do publikacji / Accepted: 25.12.2024